

Τα αρχαία θέατρα σήμερα: Μνημεία ή ζωντανοί θεατρικοί χώροι;

Προβλήματα από τη χρήση ή την κατάχρησή τους

Σε πολλά, πλέον, αρχαία θέατρα οργανώνονται κάθε καλοκαίρι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, προκαλώντας τις ζωηρές ανησυχίες των αρχαιολόγων... (φωτ.: Har. Bilios).

Γιατί κινδυνεύουν πολύ τα μνημεία

Του **Χαράλαμπου Μπούρα**

Καθηγητή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

«Επειτα, στο αρχαίο θέατρο. Παρατηρώ μια τυπική αντίδρασή μου όταν βρεθώ στο κοχύλι ενός τέτοιου θεάτρου: κοιτάζω το τοπίο πέρα, πάντα τόσο καλά διαλεγμένο, κι αμέσως έπειτα ψάχνω τριγύρω μου τους θεατές, προσπαθώ να ιδώ τα μάτια τους· χιλιάδες μάτια, σειρές, καρφωμένα σε μια λεπτομέρεια, σε μια στιγμή που δεν κληρονομείται· όχι μια συγκεκριμένη δράση που θα μπορούσα εύκολα να υποθέσω. Τα μάτια σβήνουν μαζί με τη συγκίνησή τους· όπως πεθαίνουν τ' άστρα και μένει τούτο το άδειο διάστημα, τόση ερημιά...».

Γ. Σεφέρης. «Μέρες»
(Δευτέρα, 26 Ιουνίου 1950.

Στην Στρατονίκη του Αντιόχου Σωτήρος)

ΤΗ συγκίνηση που αισθανόταν ο ποιητής μέσα στα ερειπωμένα ελληνικά θέατρα, χώρους αρμονικούς και φορτισμένους από την ιστορία, μπο-

ρεί, υπό ορισμένες συνθήκες, να τη νιώσει κάθε ευαίσθητος επισκέπτης. Είναι αυτή που τα κάνει ανεκτίμητα πολιτιστικά αγαθά καθ' αυτά. Τη νιώθουν επίσης οι άνθρωποι του θεάτρου· είναι ένα μεγάλο πλεονέκτημα που θα ήθελαν να το οικειοποιηθούν οργανώνοντας τις παραστάσεις τους μέσα στα αρχαία κελύφη και μάλιστα ανεξαρτήτως της κεντρικής ερμηνευτικής ιδέας της διδασκαλίας, καθώς και των δυνατοτήτων της. Αλλά η ύλη, αυτή που κάνει αισθητή την αρχιτεκτονική ιδέα, ενώ πάνω της δείχνει τα τεκμήρια του περάσματος της ιστορίας, έχει «παραδοθή τη φθορά», από πολλούς αιώνες και δεν αντέχει περισσότερο. Εκείθεν τα προβλήματα.

Σχεδόν κάθε καλοκαίρι στην Ελλάδα και στις άλλες μεσογειακές χώρες τα προβλήματα συζητούνται

για μια ακόμα φορά. Η έμμονη ιδέα που αναπτύχθηκε σε όλη την Ευρώπη κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70 ότι ο μόνος τρόπος διατήρησης των μνημείων είναι να χρησιμοποιούνται, πέρασε και για τα αρχαία θέατρα. Η ιδέα αυτή είχε ως αφετηρία της την υποβάθμιση μεγάλων συνόλων νεότερης αρχιτεκτονικής στις ευρωπαϊκές χώρες για τα οποία ετίθετο το δίλημμα επανάχρηση ή κατεδάφιση· δεν σχετίζεται με τα δικά μας προβλήματα. Η αναβίωση άλλωστε του κλασικού δράματος μέσα σε αρχαία κελύφη είχε αρχίσει πολύ παλαιότερα τόσο στην Ιταλία όσο και στην Ελλάδα. Αλλά η τάση για επανάχρηση των μνημείων συνδυάστηκε στον τόπο μας κατά τις ίδιες ακριβώς δεκαετίες με την αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη και την αποκέντρωση των πολιτιστικών πρωτο-

βουλιών, χωρίς την απαραίτητη επιστημονική και τεχνική υποστήριξη. Το αποτέλεσμα είναι σήμερα σχεδόν σε όλα τα αρχαία ελληνικά θέατρα ή ρωμαϊκά ωδεία να οργανώνονται κάθε καλοκαίρι φεστιβάλ από δήμους, κοινότητες, θιάσους και συλλόγους, προκαλώντας τις ζωηρές ανησυχίες των νομίμων και υπευθύνων διαχειριστών των μνημείων, των υπαλλήλων δηλαδή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αλλά και όσων σέβονται την πολιτιστική κληρονομιά του αρχαίου κόσμου.

Οι ανησυχίες αυτές είναι απολύτως εύλογες και αν αναλυθούν σχετίζονται με τις αξίες που εκφράζουν τα αρχαία αυτά κτίρια. Και καθώς κάθε μνημείο αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση, όπως επίσης και κάθε ανέβασμα θεατρικού έργου αποτελεί ξεχωριστή κατάσταση, οι γενικεύ-

σεις αποκλείονται. Θα μπορούσε κανείς όμως να διακρίνει τέσσερις ομάδες καταχρήσεων που προκαλούνται από τη σύγχρονη θεατρική δράση και τις πρακτικές της εφαρμογής της.

1. Η γενική φθορά. Πολλά από τα θέατρα έχουν χάσει τα καθίσματά τους και τους πλάγιους αναλημματικούς τοίχους που συγκρατούσαν στα δύο του άκρα το κοίλον. Από τα κτίρια της σκηνής σώζονται μόνο θεμέλια και σκόρπια αρχιτεκτονικά μέλη. Ο,τι απέμεινε είναι ευαίσθητο· δεν αντέχει στις φυσικές αιτίες φθοράς (νερά και παγετό), πολύ περισσότερο δε σε βήματα των θεατών, μετακινήσεις λίθων και τα παρόμοια. Μερικά έχουν τόσες ανωμαλίες στο κοίλον, ώστε η χρήση τους είναι επικίνδυνη για τους θεατές, ιδίως κατά τη νύκτα (θέατρα Αργούς, Δελφών, Διονυσιακό Αθηνών, κ.ά.). Στα θέατρα αυτά έπρεπε να απαγορεύεται η είσοδος και να δημιουργηθούν στέγαστρα προστασίας όπου χρειάζεται. Η αρχαιολογική τους αξία είναι πολύ πιο σημαντική από την χρηστική.

2. Βιαστικές αποκαταστάσεις με σκοπό τη χρήση. Όπως κάθε κτίριο της αρχαιότητας που φέρνει στο φως η αρχαιολογική ανασκαφή, έτσι και τα θέατρα πρέπει εγκαίρως να δημοσιεύονται. Να δίδεται δηλαδή με εικαστική τεκμηρίωση (σχέδια και φωτογραφίες) και με αναλυτικά κείμενα όχι μόνον η περιγραφή τους, αλλά και η αναπαράσταση και η ιστορική τους ερμηνεία. Πριν από την εξαντλητική μελέτη και τη δημοσίευση, κάθε επέμβαση είναι αντιδεοντολογική. Πολλά αρχαία θέατρα άλλωστε έχουν περισσότερες από μία οικοδομικές φάσεις και αυτό περιπλέκει τα πράγματα.

Στην Ελλάδα πολλά θέατρα χρησιμοποιούνται ήδη χωρίς ποτέ να μελετηθούν (Ορχομενού, Φιλίππων, Θάσου, Πειραιώς, Δημητριάδος, πόλεως Επιδαύρου) και μερικά συμπληρώθηκαν βιαστικά χωρίς να τηρηθεί η δεοντολογία των αναστηλώσεων (Monte Smith Ρόδου, Δωδώνης, Ωδείον Νικοπόλεως κ.ά.). Οι μη αναστρέψιμες ενέργειες εις όφελος των παραστάσεων και εις βάρος της αρχαίας ύλης του μνημείου καταστρέφουν ανεπανόρθωτα την αρχαιολογική του αξία.

3. Μη συμβατές νεώτερες προσωρινές κατασκευές. Πρόκειται για τα σκηνικά τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για το ανέβασμα ενός έργου. Οι άνθρωποι του θεάτρου, εν ονόματι της σύγχρονης δημιουργίας στήνουν στα αρχαία θέατρα μεγάλες κατασκευές, παραμορφωτικές του αρχιτεκτονικού μνημείου, συνήθως μέσα στην ορχήστρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το προσκήνιο του θεάτρου της Επιδαύρου, το οποίο αναστηλώθηκε το 1960, απομακρύνθηκε αμέσως, μετά από απαίτηση των ανθρώπων του θεάτρου γιατί εμποδίζε τα σύγχρονα σκηνικά. Μεγάφωνα, καλώδια, στύλοι και καμπίνες χειρισμού των φώτων, καμαρίνια, χώροι αποθηκείσεως και κάθε μορφής εξυπηρετήσεις παραμορφώνουν κατά το διάστημα των παραστάσεων (και όχι μόνον) τα αρχαία θέατρα.

4. Παρεμπόδιση της χρήσεως των θεάτρων ως σπουδαίων αρχιτεκτονι-

κών εκθεμάτων. Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι πολλές από τις παραπάνω δυσμενείς καταστάσεις είναι επί τέλους αναστρέψιμες. Έχουν όμως χρονική διάρκεια, η οποία αποβαίνει συνήθως κρίσιμη.

Η εντατική χρήση των αρχαίων κελυφών, ιδίως κατά το θέρος, παρεμποδίζει την ανάδειξή τους ως μνημείων και την προβολή των καλλιτεχνικών τους αξιών. Περισσότερο ίσως και από ένα ναό, το κοίλον και η ορχήστρα ενός θεάτρου κερδίζουν την προσοχή και τον θαυμασμό του επισκέπτη, κυρίως αυτού που ξέρει τι θέλει να δει στους αρχαιολογικούς χώρους. Οι μελετη-

μένες και έντεχνες αναστηλώσεις (όπως λ.χ. του προσκήνιου του Αμφιαραείου του Ωρωπού) συμβάλουν σε αυτό, όπως άλλωστε και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, χωρίς θορύβους και παρασιτικές νέες κατασκευές.

Τα προβλήματα που προκαλούν στους μνημειακούς χώρους θεαμάτων και ακροάσεων, τόσο οι αλόγιστες θεατρικές χρήσεις, όσο και τα μεγάλα τουριστικά πλήθη, απασχολούν τους διαχειριστές της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αλλά και τους συνευριστοποιημένους πολίτες σε όλες τις χώρες γύρω από την Μεσόγειο. Ετσι, με την ευκαι-

ρία ενός ειδικού συνεδρίου στην Εγεστα της Σικελίας το 1995 κατέληξαν σε μια διακήρυξη, η οποία ενθαρρύνει την αναβάθμιση των καλλιτεχνικών, αρχαιολογικών και ιστορικών αξιών, καθώς και την εκπαίδευση, ενώ προσπαθεί να μειώσει τις επιπτώσεις των χρήσεων. Αλλά η πολυπλοκότητα του θέματος, η αντίθεση των καλλιτεχνών του θεάτρου σε κάθε μορφής πειθάρχηση και η αμάθεια των ενθουσιωδών τοπικών παραγόντων, σε συνδυασμό με τον διάχυτο λαϊκισμό, δεν δικαιολογούν αισιοδοξία για την κατάσταση των ελληνικών θεάτρων στο εγγύς μέλλον.

Σκηνή από τον «Προμηθέα Δεσμώτη» του Αισχύλου, από το Αμφι-θέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου (φωτ.: «Δέλτα»).

Οι «ποιητές» και οι στενοκέφαλοι...

Του Σπύρου Α. Ευαγγελάτου

Σκηνοθέτη και καθηγητή
τον Πανεπιστημίου Αθηνών

ΤΟ Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου είναι ένα αριστουργηματικό αρχιτεκτονικό μνημείο και παράλληλα ένας χώρος στον οποίο οργανώνονται εδώ και μισό περίπου αιώνα –αν εξαιρέσουμε κάποιες προδρομικές παλαιότερες παραστάσεις– συστηματικά θερινές παραγωγές αρχαίου δράματος. Συγχρόνως με τις φεστιβαλικές παραστάσεις –όπως και καθ' όλη τη διάρκεια κάθε έτους– το μνημείο επισκέπτονται χιλιάδες Έλληνες εκδρομείς ή ξένοι τουρίστες για να απολαύσουν την ομορφιά του, την τόσο «δεμένη» με το τοπίο, και την εκπληκτική ακουστική του.

Ουδέποτε στο απώτερο παρελθόν –εννοώ μέχρι προ δεκαπενταετίας περίπου– είχε τεθεί θέμα καλλιτεχνικής χρήσης (κατά κάποιους αρχαιολόγους κατάχρησης) του χώρου. Γύ-

ρω στο 1985 εμφανίστηκαν κάποιες σκηνοθετικές–σκηνογραφικές παρεμβάσεις στην ορχήστρα της Επιδαύρου –και στο χώρο του λογείου– που εξόργισαν σοβαρούς αρχαιολόγους του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου του ΥΠΠΟ. Το ΚΑΣ ζήτησε να προεγκρίνει τις μακέτες των σκηνικών. Σκηνοθέτες και σκηνογράφοι αντέδρασαν, θεωρώντας υποτιμητική την απόφαση αυτή, η οποία ωστόσο παραμένει, αλλά παραβιάστηκε συχνά από υπουργικές παρεμβάσεις που προκλήθηκαν «υπό την πίεση των γεγονότων».

Ετσι ετέθη το δίλημμα: σεβασμός στο μνημείο ή σεβασμός στην ελευθερία έκφρασης του καλλιτέχνη;

Αποτελεί πεποίθησή μου το ότι μπορεί ένας καλλιτέχνης να σεβασθεί το μνημείο, μη απεμπολώντας το δικαίωμά του στην ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση. Νομίζω ότι έμπρακτα έχω αποδείξει αυτά τα 28 χρόνια που αδιάλειπτα σκηνοθετώ

στην Επίδαυρο πως αυτό είναι εφικτό. Υπάρχουν –διεθνώς– κάποιοι θεατρικοί χώροι που λόγω της αισθητικής τους, της ιστορικής φόρτισης που τους συνοδεύει, λόγω του περιβάλλοντος αυτούς τοπίου υποβάλλουν, προβάλλουν και τελικά –έμμεσα– επιβάλλουν μια διαφορετική αντιμετώπιση. Κορυφαίο παράδειγμα είναι η Επίδαυρος. Κυκλοφορεί ακόμη μια «ρήση», που υπήρχε από τη γενιά του Μινωτή, δηλαδή από την ένδοξη γενιά που «έχτισε» το Φεστιβάλ Επιδαύρου (Γρυπάρης, Ροντήρης, Παξινοῦ, Μινωτής, Σολομός, Μουζενίδης, Συνοδινού, Κωτσόπουλος, Κατσέλη, Χατζηαργύρη, Βόκοβιτς, Κλώνης, Φωκάς, Χορς, Θεοδωράκης, Χατζιδάκις και άλλοι και άλλοι – αργότερα και ο Κάρολος Κουν): «Στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου όταν μπει ένα θέαμα όμορφο, ο χώρος το αναδεικνύει ως ακόμη ωραιότερο· αν μπει ένα άσχημο, ο χώρος

Συνέχεια στην 32η σελίδα